

شب پربركت

حجت الاسلام والمسلمین حسین ابراهیمی

یکی از زیبایی‌های دین ما اهمیت تعقل و تفکر و دستورهایی است که در این باره وارد شده است، بالاترین درجه اهمیت در دین ما به تفکر داده شده است که تفکر و تعقل بستر و کلید عبادت واقعی خداوند است، آنجا که می‌فرمایند: «تفکر ساعه خیر من عبادۀ سبعین سنه، ساعتی تفکر الهی بهتر از عبادت هفتاد ساله است.» (اوصاف الاشراف، ص ۴۳) همچنین درجه افراد در نزد خداوند بر طبق معرفت و شناخت افراد از حقیقت است که در تفسیر آیه «لِيُثْلِقَوكُمْ أَيْكُمُ أَحْسَنُ عَمَلًا»، تا شما را بیازماید که کدام یک نیکوترید. (هود، آیه ۷)

پیامبر (ص) می‌فرمایند: معنای آیه این است که خداوند می‌فرماید شما را می‌آزماید تا ببیند کدام یک از نظر عقل و معرفت نیکوترید! (تفسیر کشاف) نکته جالب توجه این است که درباره شب قدر علما گفته‌اند که بهترین اعمال در این شب مذاکره علم است که علم‌آموزی و کسب معرفت جز با به کارگیری قوه عاقله و تفکر میسر نیست.

قرآن می‌فرماید: «أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْفَرَّانَ النساء»، (آیه ۸۲) چرا در قرآن تدبر و تفکر نمی‌کنید و یکی از سوره‌هایی که راهزای شب قدر را در خود جای داده، سوره قدر است، تدبر و تفکر در سوره قدر است که راز شب قدر را برای ما آشکار می‌سازد.

این سوره، سوره اهل بیت (ع) است چرا که امام باقر (ع) می‌فرماید: ای شیعیان! با سوره اِنَّا اَنْزَلْنَاهُ احتیاج کنید تا مخالفان را (در برابر برهان) به زانو درآورید. به خدا قسم! این سوره بعد از رسول خدا (ص) حجت خدا بر خلق و سید و آقای دین شما و غایت علم ما (ائمه (ع)) است.» و نیز به آیه «حم و الْكِتَابِ الْمُبِينِ اِنَّا اَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةٍ مُّبَارَكَةٍ اِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ»، حم، سوگند به این کتاب روشنگر که ما آن را در شبی پربركت نازل کردیم. ما همواره اندازکننده بوده‌ایم؛ احتیاج کنید. چون این نزول بعد از رسول خدا (ص) قطعا تنها برای والیان امر (ائمه (ع)) است. (الکافی، ج ۱، ص ۲۵۰، ج ۶) در حدیثی که امام صادق (ع) معراج پیامبر اکرم (ص) را گزارش می‌کنند، خلاصه‌اش چنین است که آن حضرت در معراج ملکوتی‌شان، آسمان‌ها را یکی پس از دیگری طی کردند تا به آسمان چهارم رسیدند، در آنجا ملائکه اجتماع کردند و جبرائیل (ع) ندای نماز داد و آن حضرت وضو و نماز را گام به گام به امر خدا انجام دادند تا اینکه در رکعت اول پس از آنکه حمد را خواندند، خداوند فرمود: ای محمد بخوان نسبت پروردگارت قل هو الله احد را (آخر سوره)، «افراً اِنَّا نَحْمَدُ نَشِئَةً رَّكَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى قُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ...» و در رکعت دوم پس از آنکه حضرت حمد را به امر خدا خواند، وحی خداوندی رسید که اکنون سوره اِنَّا اَنْزَلْنَاهُ را بخوان که نسبت تو و اهل بیت (ع) تو است تا روز قیامت، «افراً اِنَّا اَنْزَلْنَاهُ فَاِنَّهَا نَشِئَتُكَ وَ نَشِئَةُ اَهْلِ بَيْتِكَ اِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ.» (الکافی ج ۳، ص ۴۶)

مضامین سوره مبارکه قدر آن چنان با حجیت و ولایت اهل بیت (ع) گره خورده است که خداوند متعال آن را نسبت و شناسنامه پیامبر (ص) و اهل بیتش (ع) نامیده است، همچنان که سوره توحید را شناسنامه و نسبت پروردگار عالمیان خوانده است. با اندک تأملی در سوره قدر و تفاسیر و روایات اهل بیت (ع) درمی‌یابیم که شب قدر شیی است که هدایت انسان و رهایی او از زندان شقاوت‌ها در دریافتن راز این شب است، شیی که در عین اینکه شب نزول قرآن است اما انگشت اشاره به سوی قرآن ناطق دارد.

شب قدر شیی است که حضرت صاحب‌الامر میزبان ملائکه است و خلیفه خدا در زمین، حضرت بقیه‌ا... (عج) که واسطه فیض خداوند به مخلوقات است، تقدیرات را برحسب ظرف وجودی مخلوقات رقم می‌زند. شب قدر شیی است که بندگان خدا نزدیک‌ترین حالات را به معبود و معشوق خویش دارند، چرا که درب وصال حضرت دوست در این شب بازتر از تمام سال است و رحمتش سرازیرتر و راز رسیدن به احوال لیل‌القدر شناخت پسر فاطمه (ص) است که او قلب شب قدر است و اسوه او مادرش فاطمه (ص) است که هرکس فاطمه (ص) را بشناسد، شب قدر ادا رک کرده است. شب قدر شب شناخت انسان کامل است، اینکه انسان تبلور نور قرآن را در وجود او مشاهده می‌کند و در آینه او گمشده خویش را بلکه خویش را خواهد یافت، همه چیز برای آن است که در سایه شناخت قدر لیل‌القدر، بنده قدر خود را دریابد و قرآن را با پیامبر قرآن و امر را با صاحب‌الامر و لذت انسان بودن را در طریق عبودیت درک کند که سعادت در گرو بندگی خداست.

بردارو بخوان

۳۰گام خودسازی

بر پایه دعا‌های ماه مبارک رمضان

در کتاب سی گام خودسازی بر پایه دعا‌های ماه مبارک رمضان، علاوه بر الهام‌گیری از دعا‌های روزانه، بهترین ماه سال از منظر بعضی آیات، روایات و راهنمایی‌های علما نیز آمده است تا به خوانندگان در زمینه خودسازی و تهذیب نفس کمک کند. این کتاب نوشته محمود صلواتی است و نشر توانمندان در ۹۶ صفحه آن را چاپ و منتشر کرده است.

دعا در اسلام وسیله‌ای برای ارتباط و نزدیک شدن به پروردگار است. هر انسانی با استفاده از آن می‌تواند با پروردگار خود خلوت کرده و راز و نیاز کند. حتی نیازی نیست با خواندن متن دعایی که روایت شده است و به روش رسمی با خداوند صحبت کند، بلکه می‌تواند به هر زبانی که دوست دارد با خدا گفت‌وگو کند.

بی‌شک بهترین ویژگی روزه ماه مبارک رمضان، تهذیب نفس، نزدیکی به خدا و کوشش در راه خودسازی است، چنانچه پیامبر خدا (ص) فرمودند: «روژه نیمی از صبر است.» روزه منجر به مبارزه با نفس و غریزه‌ها خواهد شد و این برخلاف دیگر فرایض دینی، کاری درونی است که فقط خداوند از آن آگاهی دارد. درواقع انسان با روزه‌داری و تحمل گرسنگی با شیطان مبارزه می‌کند و با اجتناب از غرایزی مانند شهوت، راه ورود شیطان به نفس را می‌بندد.

نویسنده در این کتاب با توجه به اهمیت خودسازی و تهذیب نفس در ماه مبارک رمضان، سعی کرده اصول و دستوراتی را برای خودسازی استخراج و ارائه کند. کتاب شامل سی گام در زمینه خودسازی است و در آن موضوعاتی مانند بیداری، خداجویی، مراقبه، معصیت‌گریزی، شرح صدر، امیدواری، توکل، انتخاب دوست خوب، تقوا، توبه و استغفار بررسی خواهد شد.

در بخشی از کتاب سی گام خودسازی بر پایه دعا‌های ماه مبارک رمضان می‌خوانیم: «اللّهُمَّ ارْزُقْنِی فِیهِ الذَّهْنَ وَالتَّوْبَةَ وَارْزُقْنِی فِیهِ عَنِ السَّفَاهَةِ وَالتَّقْوِیهِ»، بار خدایا در این روز هوشیاری و بیداری را بهره‌ام فرما و از سفاخت و نادانی دورم گردان. سومین گام در راه خودسازی، هوشیاری و اندیشه‌ورزی است. پس از بیدارشدن از خواب غفلت و تصمیم‌گرفتن برای اصلاح خویشتن، باید اندشیدن و رهایی از جهالت و نادانی را از خدا طلب کرد. خداوند متعال می‌فرماید: «وَأَنْزَلْنَا إِلَیْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَیْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ»، ما این قرآن را بر تو فرود آوردیم تا برای مردم آنچه را برایشان فرود آمده آشکار سازی؛ شاید ببیندیشند. از پیامبر اکرم (ص) نیز روایت است که فرمودند: «أَلَا أُنبِّئُكُمْ بِأَكْسَبِ الْکَسْبِینِ وَاحمق الحَمَاقُ؟ قالوا: بلی یا رسول الله! قال: أکسب الکسبِین من حاسب نفسه، و عمل لما بعد الموت، و أحمق الحمقاء من أتبع نفسه هواه، و تمنى علی الله»، آیا شما آگاه نسازم از زیرک‌ترین زیرک‌ها و کودن‌ترین کودکان؟ گفتند: آری، ای فرستاده خدا. فرمودند: زیرک‌ترین زیرک‌ها کسی است که نفس خود را حسابرسی کند و برای پس از مرگش کارهای نیک انجام دهد و کودن‌ترین کودکان‌ها کسی است که از هوای نفسش پیروی کرده و برای انجام نافرمانی خدا آرزوی امنیت کند.

چرا قرآن در ماه رمضان نازل شده است؟

جستاری درباره نزول قرآن در ماه رمضان

بعثت و ابتدای نزول قرآن

در ماه مبارک رمضان

براساس پاره‌ای از روایات، مبعث پیامبر (ص) در ماه رمضان بوده است. امام محمد باقر (ع) می‌فرمایند: «سرآغاز وحی به رسول خدا (ص) در روز دوشنبه هفدهم ماه رمضان بوده است.» حضرت در بیان دیگری می‌فرمایند: «روز دوشنبه هفدهم ماه رمضان در کوه حرا، فرشته‌ای بر رسول خدا (ص) که در آن روز چهل ساله بودند، نازل شد و فرشته‌ای که وحی بر ایشان آورد، جبرئیل بود.»

(تاریخ ابن کثیر، ۲/۶)

مبعث پیامبر(ص)

پیامبر (ص) در ماه رجب مبعوث شده‌اند و نخستین آیات قرآنی هم در همان روز فرود آمده است، اما نزول چند آیه در مقام بعثت، به مفهوم نزول قرآن نیست. این دیدگاه که در میان عالمان شیعه از شهرت زیادی برخوردار است، مبنای استدلال خود را روایت زیر قرار داده است که در آن امام صادق (ع) به حسن بن راشد فرمودند: «روژه ۲۷ ماه رجب را از دست مده، زیرا آن روزی است که پیامبری حضرت محمد (ص) ابلاغ شده است و ثواب شصت ماه روزه را دارد.» همچنین از امام رضا (ع) نقل شده است، «خداوند پیامبر اسلام (ص) را در ۲۷ ماه رجب مبعوث کرده است. از این‌رو کسی که آن روز را روزه بگیرد، خداوند متعال روزه شصت ماه را برایش می‌نویسد.»

پیامبر(ص) ۲ بعثت داشته‌اند

دیدگاهی بر این باور است که پیامبر خدا (ص) دو بعثت داشته‌اند: یکی، روزی که جبرئیل ایشان را بدون وحی قرآنی به پیامبری بشارت می‌دهد، و دیگری، روزی که ایشان را با آیات قرآنی به آشکار کردن دعوت، دستور می‌دهد. یکی از دلایل این دیدگاه اشاره به این نکته دارد که رسول خدا (ص) سال‌ها در مکه دعوت آشکاری نداشته و فقط علی (ع) و خدیجه (ص) با ایشان همراه بودند. سپس خداوند متعال دستور داد که دعوتش را آشکار سازد. پیامبر خدا (ص) ظهور کردند و خود را به قبایل عرب معرفی کردند. دارندگان این دیدگاه، با توجه به روایات رسیده و صراحت فرمایش امام صادق (ع) به نزول قرآن در مدت بیست سال و شأن نزول آیه، آنان را به این نتیجه سوق می‌دهد که مبعث دوبار اتفاق افتاده است، مبعث ابتدایی در ۲۷ رجب و بدون وحی قرآنی، مبعث دوم سه سال پس از مبعث نخستین، در شب قدر و با وحی قرآنی.

حمیده خلیل زاده| بنا

بر آیه شریفه «شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ، رمضان ماه نزول قرآن خوانده می‌شود و بنا بر تفسیر این آیه، علمای دین معتقدند که قرائت قرآن و پرداختن به آن از هر زمان دیگری دارای ثواب و فضیلت بیشتری است. با وجود این در بین علمای دین، مفسران، دانش‌آموختگان علوم قرآنی و همچنین برای افرادی که پس از دوران رسالت پیامبر (ص) به سر می‌برند، همواره این سؤال مطرح بوده است که نزول قرآن چه زمانی و چگونه اتفاق افتاده است؟ آیا سرآغاز وحی، روز مبعث در ماه رجب بوده است، یا شب قدر در ماه مبارک رمضان؟ خداوند متعال، زمان نزول قرآن را شب قدر معرفی می‌کند. روایاتی، به ابتدای وحی و نزول نخستین آیات قرآنی در روز بعثت اشاره دارد. این تعارض چیست و از کجانشی می‌شود؟ برخی مفسران قرآن برای حل این تعارض دیدگاه‌هایی ابراز داشته‌اند.
اینک دیدگاه‌ها و نقد و بررسی آن‌ها را مرور می‌کنیم.

نزول قرآن

قرآن دو نوع نزول داشته است: «دفعی، و «تدریجی». دفعی آن در شب قدر و تدریجی آن در مناسبت‌های مختلف و در روز بعثت پیامبر (ص) قبل از نزول دفعی، روی داده است.
عالمانی که به نزول دفعی و تدریجی قرآن معتقد هستند، دو گروه را تشکیل می‌دهند. گروه نخست: عالمانی هستند که بر اساس روایت یا روایاتی، به این باور رسیده‌اند که همه قرآن، در آغاز به بیت‌المعمور (در آسمان چهارم) نازل شده، سپس برحسب مقتضیات زمانی در قالب آیات و سوره‌ها به پیامبر اسلام (ص) وحی شده است. گروه دوم: عالمانی هستند که خبر نزول ابتدایی قرآن به بیت‌المعمور را، هم به لحاظ خبر واحد بودن و هم به دلیل غیرصحیح بودن آن مورد تردید قرار داده و ناپذیرفتنی اعلام کرده‌اند، در مقابل از طریق شواهد قرآنی بدین باور رسیده‌اند که قرآن با نور و حقیقت قرآن، ابتدا جملگی بر قلب شریف پیامبر اسلام (ص) نازل شده، سپس در طول ۲۳ سال، بنا بر ضرورت‌های جامعه نبوی و دستور و حیاتی، از قلب رسول خدا (ص) به زبان آن حضرت جاری شده و به اطلاع مردم رسیده است. قرآن، جز نزول تدریجی، نزول دیگری نداشته است. بعثت پیامبر (ص) یا در ماه مبارک رمضان، با آیاتی از قرآن بوده و یا در ماه رجب، بدون وحی قرآنی انجام شده است.

آغاز بعثت نبوی

در قالب وحی قرآنی نبوده است

عده‌ای معتقدند که آغاز بعثت در همان ۱۷ ربیع‌الاول بوده است، اما در آن زمان آیه‌ای بر پیامبر (ص) نازل نشده و ایشان تنها به پیامبری مبعوث شده‌اند. جعفر سبحانی در توضیح این دیدگاه چنین می‌نویسد: «از آنجا که نفس انسانی در نخستین مرتبه، توانایی تحمل وحی را ندارد، بلکه باید تحمل آن تدریجی انجام بگیرد، بنابراین باید گفت: در روز بعثت (روز بیست و هفتم) تا مدتی پس از آن، حضرت فقط ندای آسمانی را مبنی بر اینکه او رسول و فرستاده خداست می‌شنیدند، و هیچ‌گاه در چنین روزی آیه‌ای نازل نشده است؛ پس از مدتی در ماه رمضان نزول تدریجی شروع شده است. روایاتی داریم که جریان روز بعثت را با شنیدن ندای غیبی تمام کرده و سخنی از نزول قرآن و یا آیات به میان نیاورده است، بلکه موضوع را چنین تشریح می‌کند که در آن روز، پیامبر (ص) فرشته‌ای را دیدند که به ایشان می‌گوید: «یا محمد انک لرسول الله» و در برخی روایات فقط شنیدن ندا نقل شده و سخن از رؤیت به میان نیامده است.»

پاسخ و نتیجه‌گیری

در بین علما و مفسران برای هر کدام از دیدگاه‌ها دلایلی بر رد و تأیید وجود دارد. با بررسی تمام این موارد می‌توانیم بگوییم: «آغاز بعثت، بیست‌وهفتم ماه رجب و ابتدای نزول آیات در بیداری شب قدر بوده است.»
امادر رابطه با روایات ائمه معصومان (ع) بدون توجه به اخبار مورخان، باید گفت که در این روایات بعثتی را در ۲۷ ربیع‌الاول می‌بینیم که در آن هیچ نزولی از آیات قرآن مطرح نیست؛ و بعثتی را هم در ۱۷ رمضان یا شب قدر شاهدیم که در آن ابتدای نزول قرآن مطرح بوده و مورد تأیید قرآن نیز هست. اگر روایت امام جعفر صادق (ع) را هم که مدت نزول قرآن را در بیست سال تأیید می‌کند، بر آن بیفزاییم، نتیجه این خواهد بود که پیامبر خدا (ص) در بیست‌وهفتم ماه ربیع‌الاول از طریق ندای غیبی، پیام رسالت خود را دریافت می‌کند و در شب قدر سال سوم بعثت، دوباره با کلام و حیاتی و آیات قرآنی برانگیخته می‌شود تا رسالت خود را علنی ساخته و فراگیر کند. پیشی گرفتن بعثت بر نزول قرآن، در کلام حضرت امیرالمؤمنین (ع) مبرهن است آنجا که می‌فرمایند: «إِنَّ اللَّهَ سَبَّحَانَهُ بَعَثَ مُحَمَّدًا بِالْحَقِّ... وَثُمَّ أَنْزَلَ عَلَيْهِ الْكِتَابَ...» خداوند پاک و منزّه، پیامبر (ص) را به حق مبعوث کرد و سپس قرآن را بر ایشان نازل نمود.»

(خطبه ۸۵، نهج البلاغه)